

Kudrna, Jaroslav

Přehled dosavadních názorů

In: Kudrna, Jaroslav. *Studie k barbarským zákoníkům Lex Baiuvariorum a Lex Alamanorum a počátkům feudálních vztahů v jižním Německu*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, pp. 11-21

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119034>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

I

PŘEHLED DOSAVADNÍCH NÁZORŮ

Z literatury hodnotíme: 1. Pouze stručně díla, která se vztahují na problematiku raného feudalismu v západní Evropě vcelku, bavorské a alamanské oblasti se dotýkají okrajově, jsou však důležitá především po stránce metodologické. 2. Práce s regionální jihoněmeckou problematikou 8.–9. stol. 3. Studie, které se bezprostředně vztahují k bavorskému a alamanskému zákoníku.

Ze starší právní historické literatury německé přichází v úvahu dílo K. Fr. Eichhorna, ať již proto, že u něho po prvé byla řešena základní otázka přechodu od starší občiny k společnosti třídně diferencované, či funkce státních orgánů. Eichhorn přenesl do německé historické školy právní starší koncepcce Möserovy a Montesquieuovy;¹⁾ vcelku vypracoval schéma, které později nabylo rozhodujícího významu pro celou německou historickou právní školu.

Podle Eichhorna byli hlavní vrstvou karlovského období svobodní (ingenui). Vedle nich existovali polosvobodní a nesvobodní (při čemž se Eichhorn nikterak nezabývá stupněm závislosti, neřeší otázku, kde šlo o závislost nevolnickou a kde o otrockou). Tohoto schématu třídní diferenciacce se přidržel i Savigny.²⁾ Pro Bavorsy a Alamany je Savignyho dílo významné proto, že se v něm po prvé podává výčet prvků římského práva v obou jihoněmeckých zákonících.³⁾

Tyto koncepcce zakladatelů německé historické školy právní doplnil J. Grimm;⁴⁾ jednak seřadil údaje zákoníku a ostatního materiálu o jednotlivých vrstvách obyvatelstva, jednak uspořádal i řadu výroků poddanských soudů z pozdějších století. Grimm mnohem více než ostatní příslušníci německé historické školy právní zastával rodovou teorii o původu šlechty. Skutečně tato teorie měla oprávnění právě v oblasti jilhoněmecké, v Bavorsku se jako příslušníci rodové šlechty jeví Agilolfingové – figurují jako primi, jiné šlechtické rodiny jsou označeny termínem mediani, ostatní svobodní pak jako minores, a to přesto, že mají základní práva (držet půdu, nosit zbraň, právo krevní msty). Řada těchto svobodných upadla však do nevolnické závislosti, pro jejíž bližší charakteristiku snesl Grimm řadu důležitých dokladů. Grimmova koncepcce se dostává ovšem do rozporu s údaji pramenů v jednom bodě,

totiž tam, kde Grimm interpretuje pojem nobilis jako bavorskou rodovou šlechtu.

Na základě Grimmových údajů mohl pak v polovině minulého století propracovat G. Maurer⁵⁾ teorii občiny, kterou však v čisté podobě nelze na jihoněmeckou oblast uplatnit (dostává se do rozporu s údaji pramenů, především listin). Maurer jako převážná část germanistů minulého století vyvozoval bezprostřední závěry na základě pramenů franské oblasti.

Mezi historiky minulého století činí metodicky výjimku G. Waitz,⁶⁾ který se v zásadě opřel o jiný druh pramenů než o zákoníky a vzal především v úvahu i údaje listin. Cenné podněty pro naši problematiku poskytují Waitzovy názory na svobodné, kteří jsou v pramenech označováni jako nobiles. Waitz první ukázal, že pod termínem nobilis není v bavorských pramenech označen příslušník šlechty, nýbrž že tento termín je predikátem pro svobodné, kteří volně disponují pozemkovým majetkem. Waitz dále nadhodil řadu otázek spjatých s procesem feudalizace, např. jak byli znevlnění svobodní, přičemž zkoumal otázky terminologické a končil při řešení tohoto problému úlohou právních dokumentů (především franských kapitulářů).

Názory německé historické školy právní systematicky shrnul H. Brunner.⁷⁾ Brunner pečlivým rozborem pramenů zdůvodnil mnohé, co zvláště u Maurera bylo pouze hypotetické. Vnitřní diferenciaci germánských kmenů, tedy i Alamanů a Bavorů zkoumal především na základě rozboru viry (wergeldu). Společnost u Bavorů a Alamanů se podle něho dělila na čtyři třídy (šlechtu, svobodné, polosvobodné a nesvobodné), což je vcelku obraz získaný na základě rozboru zákoníků. Pod vlivem prací Ph. Hecka a Waitze přiklonil se k názoru, že nobiles v bavorských pramenech představují vyšší vrstvu svobodných.⁸⁾

Vedle těchto rozborů všeobecné povahy zasluhují pozornosti názory představitelů německé historické školy právní na vývoj vlastnických vztahů v užším slova smyslu, na rozvoj beneficium a prekarie. Zde na prvním místě přichází v úvahu G. Waitz. Jeho názor se dá shrnout asi takto: V starší době neexistoval rozdíl mezi beneficium a prekarie, v obou institucích se názorně projevují přežitky nájmu z římské doby. Půda byla propůjčována prostřednictvím prekarie i nevolníkům. Postupně však v historickém vývoji došlo k diferenciaci mezi nižší formou prekarie (půda propůjčována bezprostředně v užívání) a vlastním beneficium, jímž byla půda předávána jako odměna za určité služby. Teprve od 8. stol. hraje velkou úlohu beneficium královská. Zprvu se praxe při přidělování královských beneficium nelišila podstatně od praxe na církevním velkostatku. Teprve tehdy, kdy se beneficium spojilo s prvky vasality, kdy narážíme na komendaci, počíná se beneficium zásadně odlišovat od prekarie. Beneficium se stává určujícím prvkem pro regulaci vztahů uvnitř vládnoucí třídy. Naopak prekarie se více a více přibližuje poddanské nezávislosti.⁹⁾

Proti této koncepci Waitzově vystoupil P. Roth.¹⁰⁾ Roth především popíral, že by beneficium bylo již vlastní době merovejské; podle něho je beneficium typickým produktem století 8. a vyvinulo se bezprostředně z vojenských potřeb K. Martella

a souvisí s reformami tohoto majordoma a jeho synů, jimiž se snažili zajistit materiální fondy pro vydržování vojska sekularisací církevních pozemků. Půdou byli odměňováni především příslušníci jízdních vojsk, přitom se dbalo zásady, aby jim půda byla propůjčena pouze na doživotí a po jejich smrti připadla nazpět církvi. Královské donace byly zprvu omezeny pouze na doživotí.

Jestliže Waitz se snažil prokázat kontinuitu, pozvolný růst, sledoval instituce v zárodku a pak teprve postupné jejich rozvíjení, pracoval naopak Roth s pevnými pojmy, hotovými institucemi a odmítal zabývat se vztahy, které nebylo možno jednoznačně vyjádřit.

Rothovy koncepte se přidržel H. Brunner,¹¹⁾ který opět kladl vznik beneficium v souvislost s reformami K. Martella. Šlo podle něho o politické opatření, které vytvořilo předpoklady pro rozvoj feudálních vztahů. Pro další rozvoj beneficium měla podle Brunnera ve franské říši význam nová církevní politika Pippinova. Za něho došlo k restituci majetku církvi, ovšem propůjčená již beneficium z církevní půdy zůstala v rukou královských výslužníků s podmínkou, že ti budou nadále platit církvi desátek z půdy jim propůjčené. Vcelku tedy Brunner jen systemisoval starší názory Rothovy. Podobné stanovisko jako Brunner zastával i Heusler.¹²⁾ Jeho práce *Institutionen des deutschen Privatrechts* je v tomto směru významná především řadou dokladů, z nichž je možno postihnout nájemné vztahy v prekarii.

Všechny práce, které jsme prozatím uvedli, dotýkají se bavorských a alamanských poměrů okrajově. Přitom údaje zákoníků, případně jiného materiálu sloužily jako doklad pro zařazení té či oné instituce vcelku. Je vůbec nutno konstatovat, že většina děl německé historické školy právní vycházela z jakési heuristiky pojmů, z nichž byly vypreparovány jednotlivé instituce; právní termíny se k sobě řadily, aniž se bral ohled na specifičnost jejich významu. Je samozřejmé, že takto získané konstrukce nepřekračují rámec vnějších fikcí. Nelze ovšem říci, že by snaha o vypreparování všeobecných typů institucí v „čisté podobě“ byla v zásadě nesprávná. Chyba představitelů německé historické školy právní byla v tom, že všeobecné typy institucí nesloužily jako prostředek pro vystižení historických osobitostí a byly velmi často hypostasovány. Jednostranné bylo i hledisko, jehož se používalo při rozboru třídní diferenciace, jehož základ vězel ve *wergeldu* (víře). Právní historici minulého století soustředili zájem především na stránku kvantitativní, srovnávali a přepočítávali *wergeld* (víru) a pokuty. Nepoložili si celkem otázku, proč velikost viry nesouhlasí se společenskoekonomickým postavením příslušníků té nebo oné společenské skupiny. Přes tyto nedostatky nelze pustit se zřetele, že práce německé historické školy právní přispěly v mnohém ohledu k objasnění základních jevů tohoto období. – Pouze okrajově se bavorských a alamanských poměrů dotýkají práce dvou zakladatelů hospodářských dějin středověku, K. Lamprechta¹³⁾ a Inamy Sternegga.¹⁴⁾ Zvláště Inama Sternegg použil řady dat tradičních listin pro konstrukci své teorie velkostatku v údobí raného feudalismu. Na posicích starší historické školy právní a tzv. ekonomické historie stojí i díla M. Kovalevského a Vinogra-

dova⁴⁵), která však právě svou syntetičností a názorovou uceleností překonávají to, co bylo dosaženo v západoevropské historiografii do 90. let minulého století. Kovalevského práce *Ekonomičeskij rost Jevropy I* se přímo dotýká i poměrů alamanských a bavorských. V tomto případě však nelze všechny Kovalevského dedukce brát za bernou minci, protože jeho vysvětlení bavorských a alamanských společenských poměrů 8. století nepostihuje kvalitativní specifika pramenů těchto oblastí.

Z názorů Fustel de Coulanges mají pro naše thema význam především jeho rozbor benefícia a prekarie. Fustel de Coulanges¹⁶) jako historik romanistického zaměření popírá germánský původ benefícia a hledá, ovšem poněkud v jiném smyslu než Waitz, souvislosti s římskou prekarií. Na závadu ovšem je, že se Fustel de Coulanges opírá většinou při svých rozbořech o formulářové sbírky z oblasti Galie. Jestliže autoři děl, která jsme prozatím uvedli, postavili do popředí rozbor textu barbarských zákoníků, pak od konce minulého století se víc a více počíná klást důraz na materiál listinný, především na tzv. listiny soukromé, které jsou v našem případě totožné s listinami tradičními. Zde byl dán materiálový základ pro revisi názorů starší germanistiky. Z údajů tradičních knih byl získán obraz o postavení donátorů a tak se ukázalo, že vrstva svobodných nebyla jednolitá, nýbrž že mezi jejími příslušníky existovaly velké majetkové rozdíly. Vedle prací G. Cara¹⁷) a Gutmanna,¹⁸) dvou autorů, kteří především podali skvělé materiálové rozbořky pro naši oblast, musíme se dotknout díla Filipa Hecka¹⁹). Heck první vyzdvihl, že existuje rozdíl mezi merovejským svobodným „ingenuus“ a svobodným karlovského období (liber). Heck především analýsou materiálu jihoněmecké oblasti ukázal, že pojem liber je svým významem neurčitý, že označuje nejen svobodného, ale i propuštěnce. Bylo ovšem na závadu, že Heck postupoval přímočaře filologicky – vůbec přímočařost ho přibližuje k stoupencům německé historické školy právní – a nikde nepodal vysvětlení, proč dochází „k pohybu“ ve významu pojmů.

Pro bavorské poměry má pak význam především to, že Heck znovu posunul do popředí otázku svobodných v bavorských pramenech, tedy otázku nobiles,²⁰) přičemž neušel značné schematisaci při vysvětlení původu tohoto jevu. Mimoto příliš zabso-lutnil výsledky, k nimž dospěl rozbořem bavorských pramenů, a promítl je právě v tomto případě i do doby merovejské a do teritoriálních okruhů, kde třídní diferenciaci byla na jiném vývojovém stupni a kde nobiles skutečně znamenali rodovou šlechtu.

O shrnutí výsledků, ke kterým dospěla historiografie 90. let, pokusil se především A. Dopsch.²¹) Zásadně se celá koncepce Dopschova dá shrnout do těchto bodů:

1. V době franské nedošlo k nějaké „depresi“ svobodného rolnictva; příznaky všeobecné „deprese“ jsou starší a sahají až k době Caesarově a Tacitově. Stejně tak povinnosti, kterými byli zavázáni poddaní, jsou staršího data.

2. Vedle „deprese“ (rozuměj znevolnění) existoval již nepochybný vzestup poddanských vrstev (propouštění na svobodu, přeměna otroka v nevolníka).

3. Představy o nějakém původním kolektivním vlastnictví u Germánů jsou ideologickým produktem počátku 19. století.

4. Původně neexistovala ani rodová, ani sousedská občina. V pramenech postrádáme jakékoli doklady pro souhlas vicinů.

Bylo vůbec pro Dopsche typické, že obratně isoloval jednotlivé složky společenského vývoje a podle subjektivních potřeb je kombinoval. Mimoto zaměňoval zcela úmyslně jednotlivé etapy vývoje. Hledal na př. pokrevní svazky v době, kdy již nutně patřily minulosti. Ale nejen to. Dopsch setřel i hranice mezi jednotlivými společenskými formacemi, promítl kapitalistické vztahy do minulosti a operoval řadou analogií mezi dobou merovejskou a karlovskou na jedné straně a helénistickým orientem na straně druhé.

Jakkoli je celková Dopschova koncepce pochybená, nelze na druhé straně přezírat výsledky, k nimž dospěl v jednotlivostech. Dopsch zpracoval nově tradiční listiny z oblasti švábské a bavorské, využil byť jednostranně jejich údajů k rekonstrukci velké pozemkové držby a třídní diferenciaci karlovského období. Tak přišel s podněty, které se vymykaly běžnému juristickému chápání, a zviklal představu, že jediné barbarské zákoníky slouží jako pramen pro poznání společenské struktury merovejského a karlovského období. Mimoto na řadě konkrétních příkladů ukázal, jak je možné využít diplomatiky pro historickou práci.

Je možno říci, že buržoasní medievalistika rámeč Dopschových koncepcí již nepřekročila. Obráží se to plně v řadě studií současných západoněmeckých historiků, např. u K. S. Badera „Volk, Stamm, Territorium“.²²⁾ Bader se zcela po vzoru Dopschovy školy stává vědomě proti koncepcím starší historické školy právní – popírá existenci obcí, vykládá existenci „gentilních svazů“ jako záležitost aristokracie. Skepticky se pak stává k samotným údajům Leges. Leges Barbarorum postihují podle něho pouze jednotlivé stránky života, které se vymykaly regulaci vztahů v rámci rodu. Uchovalo se v nich jen to, na čem bezprostředně měla zájem státní moc. Proto se nakonec Bader přiklání k závěrům K. Beyerleho o bavorském zákoníku. Bader nepochybně správně postihl některé stránky problému, které jsou spjaty s Leges, celek mu však nutně unikl. Nedovedl odpovědět na otázku, proč byly vlastně zákoníky sepsány, jaká funkce jim příslušela v procesu společenského vývoje. Vedle prací Fr. Lütgeho,^{22b)} které jsou ovšem zaměřeny k středoněmeckému teritoriálnímu okruhu, představuje Baderova práce ojedinělý pokus současné západoněmecké historiografie vyrovnat se seriosněji s problematikou Leges. Většina západoněmeckých historiků však reprodukuje byť v zahalené podobě starší pojetí fašistické historiografie, které je vědecky naprosto bezcenné.

Je pochopitelné, že proces přehodnocování koncepcí starší medievalistiky, jehož jsme svědky, zasáhl jednotlivé otázky, v našem případě především teorii vzniku benefícia. Zde s novými názory přišel již Seeliger,²³⁾ v plně šíři pak A. Dopsch. Dopsch především popírá – částečně právem – koncepci staré německé historické školy právní (Roth, Brunner), že lenní systém byl uveden v život plánovitou akcí státní,

konkrétně v případě franském že souvisel jeho vznik se systémem reformy Karla Martella.

Ovšem i při těchto argumentech zůstává Dopsch²⁴⁾ opět jen na povrchu. Jednak popírá, že lenní vojsko bylo zavedeno až v době Karla Martella, jednak dokazuje, že vasalita spadá již do doby římské a že lenní systém vznikal vždy, když se setkaly věcné prvky beneficium s vasalitou. Dopschovy názory spíše viklají ustálenými představami než pozitivně stavějí. Proto se řada buržoasních historiků i po Dopschovi nadále přidržuje schématu Rothova-Brunnerova. To platí jak o pracích H. Mit-teise,²⁵⁾ který upřel pozornost na formální prvky lenního systému, tak i o poslední monografii Ganshoffové *Qu'est-ce que la féodalité?* (1947.) Tyto obě práce jsou více méně kompilativní.

Buržoasní literatura přinesla nepochybně mnoho cenného. Nejen utřídila daný materiál, nýbrž propracovala se i k řadě koncepcí, které podržují svou hodnotu dodnes. Ovšem základ k uchopení vědního problému byl dán teprve marxismem. Ze všeobecných prací přichází v úvahu především Engelsova *Zur Urgeschichte der Germanen* a *Fränkische Zeit*.²⁶⁾ Engels postihl etapy rozkladu prvotně pospolného řádu a provedl na základě studia literatury řadu zevšeobecnění. Po prvé pak Engels vysvětlil vznik podmíněné držby, prekarie a beneficium, stejně jako osudy marky v posledních obdobích feudalismu. Při aplikaci některých Engelsových závěrů musíme si však uvědomit, že: a) Engels měl na zřeteli především Franky a jen malou pozornost věnoval vývoji za Rýnem; b) použil literatury starší historické školy právní a nepoužil údajů tradičních listin.

V sovětské historiografii se setkáváme s řadou prací k jednotlivým problémům feudalismu západoevropské společnosti. Výsledky, k nimž dospěla sovětská medievalistika, pokusil se shrnout A. I. Něsychin²⁷⁾ v práci *Vozniknovenije zavisimogo krestanstva v zapadnoj Jevropě 6–8 vv.* Něsychin se především snažil zpřesnit občinnou teorii, ukázat na jednotlivé etapy rozkladu obcí a získat měřítko pro posouzení stupně feudalismu. Kladem jeho práce je, že nepropadá přílišnému ekonomismu a klade těžiště bádání na průzkum výrobních vztahů, především pak na vznik alodiálního vlastnictví v samotné obci a na přeměnu alodiálního vlastnictví v podmíněnou držbu. Ovšem proti některým jeho závěrům a i proti postupu, který zvolil, je možno vznést řadu námitek. Něsychin se především opírá materiálově výhradně o barbarské zákoníky a jen okrajově bere v úvahu listiny, formuláře a narrativní prameny. Nevyužívá dostatečně výsledků textové kritiky v oboru *Leges* a výsledků diplomatické práce v oboru listin. To mu znemožňuje postihnout i různou funkci jednotlivých zákoníků. Něsychin vlastně všechny *Leges* staví na jednu rovinu a aplikuje na ně skoro deduktivně svou teorii obcí. Vůbec se u něho jeví příliš velká závislost na starší historické škole právní. Důsledek toho všeho je, že obraz feudalismu, který nám podává, je jednostranný a zvláště v případě Franků a Bavorů mnohde odporuje skutečnosti.

Přejdeme nyní k pracím monografickým. Pro bavorské dějiny má dodnes význam

práce Genglerova.⁸²⁾ Autor byl pod vlivem starší německé historické školy právní a svou koncepcí se přiblížil především Grimmovi. První systematické výsledky, založené na moderní historické kritice, podal nám o bavorských dějinách S. Riezler.²⁹⁾ Vývojové schéma starších bavorských dějin konstruuje po vzoru německé historické školy právní. Líčí-li poměry 8. stol., opírá se především o údaje Lex Baiuvariorum a ponechává stranou listiny. Hlavní složku bavorského obyvatelstva tvořili podle něho v 8. století svobodní, kteří vlastnili zemědělské usedlosti a měli jakási práva politická. Vedle nich pak existovala ještě šlechta a poddaní. Riezler dokazuje existenci marky v Bavorsku především argumenty filologickými. Nepřehledné množství materiálu pro nejstarší bavorské dějiny poskytuje práce F. Dahna³⁰⁾ Die Könige der Germanen, sv. IX/2, bylo by ovšem nespravedlivé vidět jen tuto stránku. Dahn objasnil z nových posic řadu jednotlivých problémů, přiblížil se na dosah ruky k správnému řešení třídní diferenciace, úlohy marky, církve, k analýze podmínek vzniku podmíněné držby. Vedle rozsáhlé práce Dahnovy má pro poznání bavorské společnosti 8. stol. základní význam monografická studie Fr. Gutmanna³¹⁾ Die soziale Gliederung der Bayern zur Zeit des Volksrechtes. Metodicky se Gutmann opírá o práce Wittichovy a klade především důraz na statistické zpracování údajů tradičních listin (Wittich jak známo použil této metody především na materiálu z oblasti saské).³²⁾ Obraz, který Gutmann získal o bavorské společnosti 8. stol., lišil se podstatně od obrazu známého ze starší literatury, především od Riezlera. Gutmann ukázal, že mezi tradenty nebylo nějaké rovnosti hospodářské, nýbrž že mezi nimi převažovala značná diferenciace. Potud lze s Gutmannem plně souhlasit. Gutmann však podléhá příliš modernisátorským tendencím buržoasní historiografie, když vidí v těchto tradentech malé statkáře (kleine Grundherren), kteří žijí z renty. Přitom si malý velkostatek představuje podle vzoru režijního velkostatku 17. století. Jak řečeno, byla Gutmannovou specialitou především statistika. Ze statistického zpracování tradičních listin vyplývá, že počet svobodných tradentů byl vskutku menší než počet nesvobodného obyvatelstva. V naší práci se k oprávněnosti či neoprávněnosti tohoto názoru ještě vrátíme. Ryze eklektický charakter má naproti tomu práce Doeberlova.³³⁾ Doeberl volí jakýsi kompromis mezi koncepcí Dopschovou a koncepcí starší historické školy právní, především Riezlerem.

Poslední větší studie, jež se zabývá bavorskými poměry, je práce I. Zibermayra Noricum, Baiern und Österreich. Zibermayr shrnuje novější poznatky o Noricu a vyvozuje historické závěry z archeologických nálezů. Především na základě rozboru jazyka dokazuje východní původ Bavorů. Jinak má práce ryze idealistický charakter, pokud jde o 7.–8. století, máme vlastně jen co činit s náboženskými poměry Bavorska. Historicky cenná je rekonstrukce činnosti iroskotské mise.³⁴⁾

Ponecháme-li stranou práci J. Cramera³⁵⁾ Die Geschichte der Alamanen als Gaugeschichte, která oplývá přílišnými fantasiemi, zasluhují pro alamanské dějiny 8. a 9. stol. pozornosti především práce K. Wellera.³⁶⁾ Weller vyšel ze starší historické školy právní a zaměřil své polemiky, vedené ovšem ne vždy přesvědčivým způ-

sobem, proti Dopschovi a jeho škole. Pro vědu jsou dosud nepostradatelné jeho studie o usídlení Alamanů. Celková jeho historie švábského kmene, kterou podal před svou smrtí, má však spíše charakter populární a postrádá pramenné dokumentace. Jen okrajově se dotýká naší problematiky V. Ernst.³⁷⁾ Zato stěžejní význam pro poznání společenské struktury Alamanie 8. a 9. stol. mají studie G. Cara.³⁸⁾ V celkových názorech zůstal sice Caro eklektikem, jeho dílo však spočívá v detailních rozbořech. Caro přesvědčivě dokázal existenci malé pozemkové držby v Alamanii v době karlovske a dodal cenné argumenty proti koncepci koncentrovaného velkostatku v raném středověku.

Z marxistické literatury se naši oblasti bezprostředně dotýkají dvě práce, a to Struktura obcí v južnoj a jugozapadnoj Germanii od A. I. Něsychina a Socialnyj sostav děrevni v jugozapadnoj Germanii od L. I. Milské.^{38b)} Obě vycházejí především z rozboru tradičních listin, analysují jejich jednotlivá data, zkoumají, jak se v nich odrážejí podíly občiníka či malého feudála a pod. Hlavní důraz se v nich klade na přežitky „velkých rodin“, na existenci sousedské obcí. Ovšem zvláště práce Něsychinova budí dojem přílišné konstruktivnosti. Na závadu pak je, že se Něsychin nevyrovnal plně s literaturou o svatohavelských listinách, především s pracemi Carových.

PŘEHLED LITERATURY O BAVORSKÉM A ALAMANSKÉM ZÁKONÍKU

Literaturu o Lex Baiuvariorum a Lex Alamanorum je možno rozdělit na dvě skupiny. První skupina se bezprostředně dotýká bavorského a alamanského zákoníku, jinými slovy, v ní se na první místo klade otázka platnosti zákoníků jako pramenů, druhá skupina se celkově zabývá společenskými poměry Bavorska a Alamanie v údobí raného feudalismu. Při tom ovšem ani v prvním, ani v druhém případě nevystačíme s pracemi ryze monografickými, neboť mnohé cenné postřehy, jednotlivé analysy jsou v dílech rázu všeobecného, v nichž se, a to je nepochybně stejně důležité, osvětluje historické pozadí vzniku zákoníků v rámci širší právněhistorické komparistiky. Musíme se tedy chtít nechtít být ve vsi stručnosti dotknouti otázek všeobecných, které s danou problematikou souvisí jen nepřímo.

Pro vnitřní analysu bavorského zákoníku měl ze starších prací značný význam spis P. Rotha Ueber Entstehung der Lex Baiuvariorum.^{38c)} Roth byl jedním z představitelů německé historické školy právní a chápal celou problematiku z širšího hlediska historického. Zabýval se tedy nejen tzv. vnějšími právními dějinami, nýbrž položil důraz i na tzv. právní dějiny vnitřní, i když je pochopitelné, že v uvedené monografické studii převážila stránka první, podmíněná pravidly, která kdysi vylíčil K. Fr. Eichhorn. Zcela v duchu Eichhornově odmítá Roth údaje prologu bavorského zákoníku, protože jsou v rozporu s historickou skutečností, která se dá rekonstruovat na základě ostatních pramenů.³⁹⁾ Roth chápal zcela jasně neudržitelnost

představy, že odstavce I, II pocházejí z doby Dagobertovy,⁴⁰⁾ a domníval se, že představují pozdější dodatek. Na druhé straně má podle Rotha bavorský zákoník starší jádro, v němž je ještě řada prvků pohanských. Roth první rozebral prameny bavorského zákoníku a dotkl se prvků visigotského zákonodárství v jeho textu.

Ve srovnání s prací Rothovou se práce A. Quitzmanna⁴¹⁾ „Die älteste Rechtsverfassung der Baiuwaren“ a F. Mutha⁴²⁾ „Das bairische Volksrecht“ jeví jako ryze kompilativní, bez hluboké analýsy. Totéž lze říci o uvedené již práci Riezlerové. Všechny spojuje naivně realistický přístup k zákoníku a přesvědčení, že se Lex Baiuvariorum zásadně neliší od ostatních Leges. Odlišný názor vyslovil Gfrörer⁴³⁾ v „Zur Geschichte der deutschen Volksrechte“. Podle Gfrörera představuje bavorský zákoník diktát Karla Martella, ve kterém se velmi jasně projevují zájmy franské politiky. Gfrörerovo dílo vyjadřovalo protest proti německé historické škole právní a nelze popřít, že zvláště ve vnitřních obsahových analýsách Gfrörer dospěl k výsledkům, jejichž dosah může plně ocenit až dnešní historiografie.

Novou etapu ve výzkumu bavorského zákoníku znamenaly práce K. Zeumera o visigotském zákonodárství, především jeho objev, že v bavorském zákoníku byly recipovány některé odstavce Eurichova kodexu.⁴⁴⁾ Tím se ovšem stala otázka po vzniku bavorského zákoníku ještě větší záhadou. O vysvětlení původu prvních dvou odstavců bavorského zákoníku se novou hypotézou pokusil H. Brunner v pojednání „Ueber ein verschollenes merowingisches Königsgesetz des VII. Jahrhunderts.“⁴⁵⁾ Brunner předpokládal, že v prvních dvou odstavcích bavorského a prvních 44 odstavcích alamanského zákoníku lze hledat kapitulář doby Dagobertovy, který byl vydán pro všechny provincie franské říše. Brunner sám se snažil dokázat, že zákoník jako celek vznikl v období 745–748 a byl dílem bavorského knížete.

Již v době Brunnerově se zdokonalila kritika zákoníků. Metody textové kritiky pronikly již v pracích M. Krammera⁴⁶⁾ o sálském zákoníku a bylo jich na bavorský a alamanský zákoník použito E. Schwindem, Br. Kruschem, K. Beyerlem a K. A. Eckhardtem.⁴⁷⁾ Nová textová kritika spočívala především v komparaci textů jednotlivých zákoníků a představovala jakousi obdobu metod, které na jiném materiálu razili žáci Sickelovi, dále pak kladla i značný důraz na filologická měřítka. Přes všechny stinné stránky, které tato metoda měla, nelze ignorovat i řadu jejích kladů, které se projeví především při zjišťování původního znění textů.

Z prací, které razily pro bavorský zákoník nové aspekty, přicházejí v úvahu především studie Schwindovy.⁴⁸⁾ Schwind se snažil dokázat, že bavorský zákoník představuje jakousi kompilaci z jiných Leges. Je možno říci, že v hledání shod šel příliš daleko. Pokud jde o datování, přiklonil se nakonec k názoru Brunnerovu a položil vznik k rozmezí let 744–748.

Názory Br. Krusche se dají resumovat, ponecháme-li ovšem stranou jeho důmyslné rekonstrukce archetypů textu, do těchto bodů: 1. Bavorský zákoník představuje diktát K. Martella. 2. Neexistoval nějaký zaniklý merovejský zákon, nýbrž franské prvky v odst. I a II vyplývají z bodu 1. 3. V zákoníku nelze hledat starší

jádro. Bavorský zákoník je svou podstatou lidu naprosto cizí. 4. Prolog zákoníku neobsahuje historické jádro, nýbrž je to vlastně falsum církevního původu.⁴⁹⁾ Není možné popřít, že Krusch v tomto názoru odkryl jádro problému, i když mnohá řešení podal jednostranně a některé názory dovedl ad absurdum.

Kruschovými studii byly podníceny práce K. Beyerleho a K. A. Eckhardta, i když závěry, k nimž tito autoři dospívají, se od závěrů Kruschových podstatně liší. K. Beyerle⁵⁰⁾ položil důraz především na církevní prvky v textu zákoníku. Podle něho jde o jakousi kompilaci, jejíž autoři byli žáci Pirminovi. Jen vnějšíkově se objevují v Lex Baiuvariorum rysy franského zákoníku. V tomto bodě Beyerle nepochybně přecenil vliv církve a zaměnil otázku původu za otázku účelu. Značně cenná je i Beyerlova hypotéza o recepci Euricianu. Vykládá ji totiž tak, že text Euricianu si přinesl Pirmin a jeho žáci přímo ze Španělska. Beyerlův rozbor doplňuje K. A. Eckhardt⁵¹⁾ rozбором diplomatickým. Vychází přitom z rukopisu, který se uchoval v klášteře Oberaltaichu, a činí tak hypotézu K. Beyerleho poněkud pravděpodobnější. Mnohé závěry Beyerlovy a Eckhardtovy nevybočují z rámce hypotézy, autorům se však podařilo objasnit charakter zákoníku z jiného než dosud uznávaného stanoviska.

Na rozdíl od Bruno Krusche, Eckharta a K. Beyerleho snaží se obhájit Fr. Beyerle⁵²⁾ nejen Brunnerovu koncepci o zaniklém královském zákoníku, nýbrž rozšiřuje vývody Brunnerovy vlastně na celý text, hledá starší jádro v celém bavorském zákoníku. Beyerle nejen věří zprávám v prologu o zákonodárné činnosti Dagobertově, nýbrž bere za bernou minci i ostatní údaje prologu. Fr. Beyerle přinesl v řadě svých studií mnohé cenné podněty pro objasnění problematiky Leges Barbarorum, ovšem jeho hlavní omyl při rozboru Lex Baiuvariorum záleží v tom, že staví Lex Baiuvariorum a komplex problémů s ním souvisejících na stejnou rovinu se zákoníkem sálským.

Alamanský zákoník

Ze starších prací přichází v úvahu především Merkelův⁵³⁾ úvod k vydání alamanského zákoníku. Merkel vyšel z předpokladu, že existuje dvojí redakce, první z poloviny 7. a druhá z první poloviny 8. století. Merkelův názor našel podporu u de Roziéra,⁵⁴⁾ naproti tomu se setkal s odporem u Waitze.⁵⁵⁾ Zcela k jiným závěrům dospěl K. Lehmann⁵⁶⁾ a H. Brunner.⁵⁷⁾ Oba autoři přesvědčivě dokázali, že existovala jen jedna redakce zákoníku. Lehmann zařadil zákoník do konce století 7., Brunner do první čtvrtiny 8. století. Podle Brunnera je Lex Alamanorum kodifikací knížecí, i když je v něm na druhé straně řada prvků výslovně franských. Pro přesné datování se nabízí dvojí možnost: buď položit Lex Alamanorum do doby Chlothara IV. (717–719), anebo do doby Lantfridovy (před 730). Později přišel Brunner i pro alamanský zákoník se známou již koncepcí o zaniklém merovejském zákonu.

Jen okrajově se dotkl problematiky Lex Alamanorum Br. Krusch,⁵⁸⁾ který pova-

žoval zákoník za přímý diktát franské státní moci. Naprosto odchylné stanovisko zaujal Fr. Beyerle.⁵⁹⁾ Rozchází se s běžnými názory, jednak pokud jde o poměr Lex Alamanorum a Lex Baiuvariorum, jednak pokud jde o vztah Lex Alamanorum k Pactu Alamanorum. Na základě prologu k bavorskému zákoníku došel k závěru, že Lex Alamanorum vznikl v rozmezí let 542–548. Je to názor, který nesnese kritiky.

Z přehledu názorů, které jsme uvedli, vyplývá, že i v základních bodech datování zákoníků jsou mezi jednotlivými badateli velké názorové rozdíly. To však nemůže vést k zásadní skepsi. Historická věda si za posledních 150 let vypracovala řadu objektivních kritérií, která jí umožňují vyznat se i ve spleti Leges a použít všech cenných poznatků, k nimž jednotliví badatelé dospěli.